

Arvur og mening

Arvur er ein fyritreyt

Gregor Mendel (1822 - 1884)
Augustinaramunkur í Eysturríki

Granskaði í ertnaplantum

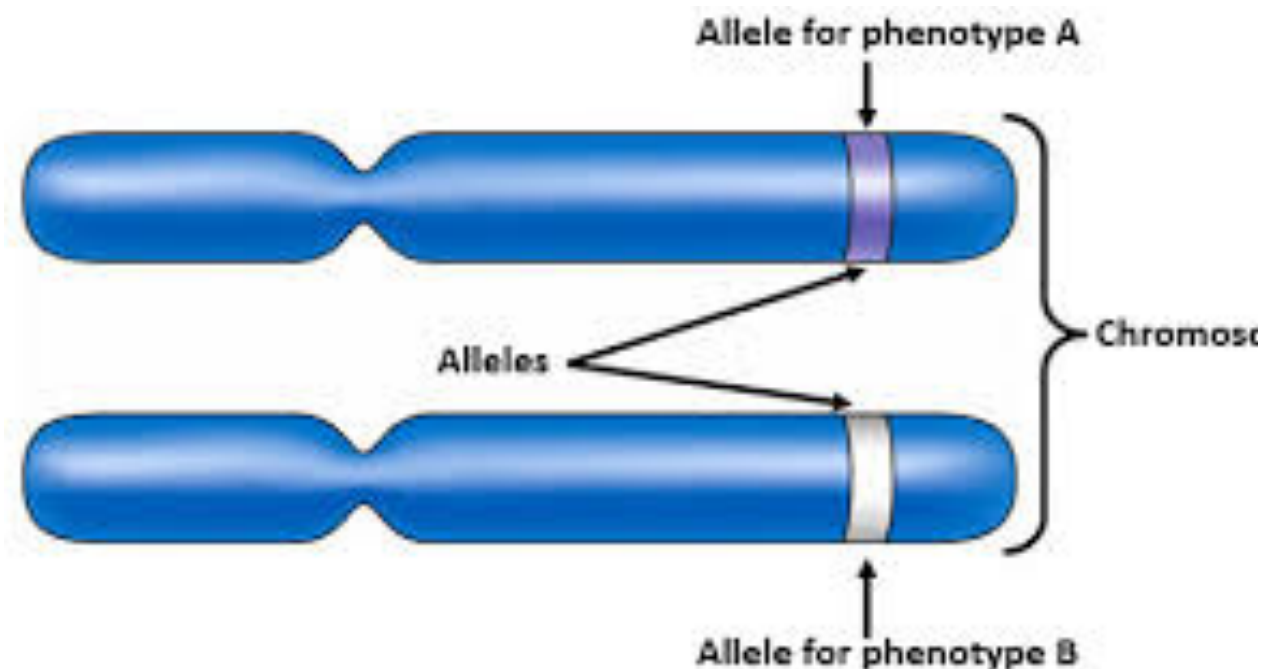
Krossaði líka ertnaplantur
sínamillum og kynbøtti reinar linjur
við gulum og grønum ertum

Allar ertar í næsta ættarliðið blívu
gular, av tí at tann guli liturin var
ráandi

Síðani krossaði ertrarnar í næsta
ættarliðið við sær sjálvum og ertrar,
ið høvdu eina samsætur fyri gulum
og eina fyri grønum.

Av hesum blívu $1/4$ ella $0,25\%$
grønar.

Samsætur, eru ymsar
útgávur av somu ílegu/gen

Kynbøta er at ala fram
eginleikarí plantum og djórum

Kromosom

- Vit menniskju hava 46 kromosom í hvørjari kyknu og 23 í kynskyknunum
- Um kromosom og ílegur, siga kanningarnar hjá Mendel, at um ein lívvera hevur tvær ymiskar ílegur enda tær helvt um helvt í plantusáðinum

Lívmenning og náttúrusøga

- Í 3,7 milliárdir ár hefur lív verið á jörðini
- Fyrstu 2 milliárdir árin vóru bert bakteriur og blágrønalgur
- Elstu steinrenningar/fossilir av kyknum við kjarnar eru frá 1,7 milliárdum árum síðani
- Fyri umleið 500 milliόνum árum síðani eru lívverður farnar upp á land og mestsum alt lendið á jörðini hýsir onkrari lívveru

Blágrønalga er fylki úr ríkinum kjarnaloysingar. Fáa orku sína við at ljóssamevna/fotosyntesa

Tarar gjørdust mosar

- Elstu steinrenningarnar av nálatrøðum eru 300 milliónir ára gamlar.
- Elstu steinrenningarnar av leyvtrøðum eru 140 milliónir ára gamlar.

Nálatræ hevur nálir og allir berfræðingar, ið nú liva eru nálatrø.

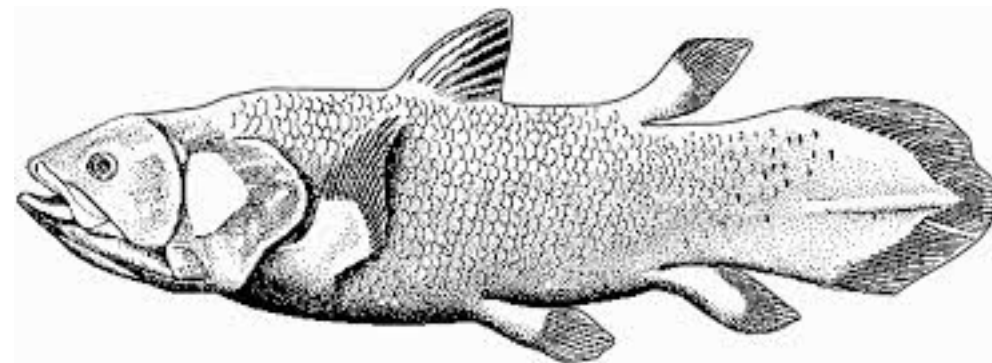
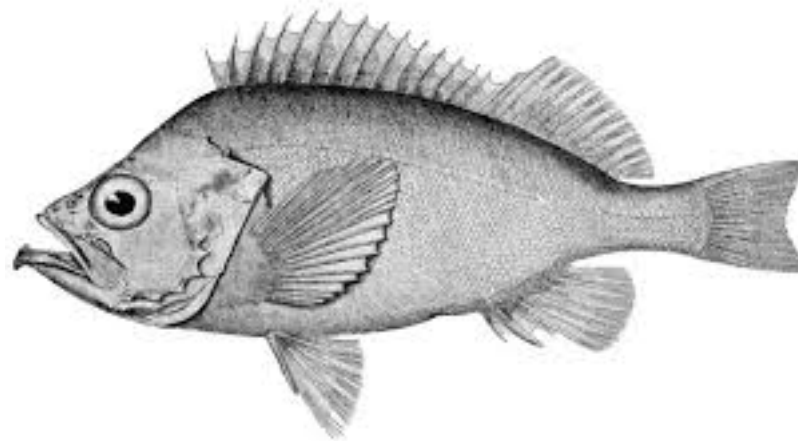
Leyvtræ hava leyv ella bløð.
Leyvtrøðini eru hulfræðingar.

Ryggdýr

- Rundmunnar, bróskfiskar og teinafjarðrafiskar hava laga seg til lívið á sjónum seinastu 400 milliónir árini
- Lippufjarðrafiskar eru serliga áhugaverdir av tí at teir líkjast teimum fiskum, ið fóru upp á land fyri 440 milliónum árum síðani og eru upprunin til øll ryggdýrini á landið

Skordýr eru landkrabbar

- Tíðin fyri 500 - 600 milliόνnum árum síðani eitur kambrium.
- Í hesum tíðarskeiðinum høvdu ryggleysu dýrini stóra framgongd. Serliga liðdýrini *Arthropoda* mentust nógv.
- Elstu dýrini eru trilobittar, sum nú eru útdeyðir.
- Vísindafólk halda at liðdýrini hava sín uppruna í liðmaðkinum og undir hesum eru tveir flokkar liðdýr og spunarar.
- Undir liðdýrunum eru 5 undirbólkar: trilobittar, klóardýr, túsundbein, krabbadýr, skordýr.
- Undir spunarum eru: skorpiónir, eiturkoppar og mottur. Bara krabbadýrini liva í sjónum.

Arthropodar

Trilobittar

Lippufjarðafiskar blívu til skriðdýr

- Tíðarskeiðið fyri 300 - 400 árum síðani kallast devon.
- Á teimum fyrstu ryggdýrunum á landi (lippufjarðrafiskunum) vóru lippukendu uggafjarðranar umskapaðar til frambein og verða nevnd ferfötlingar (fýra limir/bein).
- Øll ryggdjór á landið umframt kópur og hvalur eru ferfötlingar.
- Ein stór tillagin hjá hesum fiskum var at klára at anda. Fiskar anda við táknum og hesar taka oxygen/ilt úr sjónum.
- Upprunin til lunguni á landi er sundmagin í lippufjarðrafiskunum.

Sundmagi

